

ÉRTÉK ÉS KÖZÖSSÉG

A hagyomány és az örökség szerepe
a változó lokális regiszterekben

KRIZA KÖNYVEK 39.

Sorozatszerkesztők

Ilyés Sándor
Jakab Albert Zsolt
Vajda András

ÉRTÉK ÉS KÖZÖSSÉG

A hagyomány és az örökség szerepe
a változó lokális regiszterekben

Szerkesztette:
Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Kriza János Néprajzi Társaság

Kolozsvár
2016

Lektorálta:

dr. Gagy József, Sapientia EMTE, Marosvásárhelyi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék, Marosvásárhely, egyetemi professor

A kötet a KJNT Erdélyi Értéktár programjában készült.

A projekt és a kötet támogatója:

BETHLEN GÁBOR
Alap

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Érték és közösség : a hagyomány és az örökség szerepe a változó
lokális regiszterekben / ed.: Jakab Albert Zsolt, Vajda András. -
Cluj-Napoca : Kriza János Néprajzi Társaság, 2015
Conține bibliografie
ISBN 978-973-8439-84-9

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Vajda, András (ed.)

39

Nyomdai előkészítés: IDEA PLUS, Kolozsvár

Borítóterv: Szentés Zágon

Számítógépes tördelés: Kolcza Mátyás Barna

Nyomdai munkálatok: IDEA, Kolozsvár

© Kriza János Néprajzi Társaság

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Paládi-Kovács Attila Hungarikum és értékmentés a néprajzi felfogásban	11
Vajda András Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai	21
Furu Árpád Népi építészeti inventarizációs projektek Erdélyben (1989–2015)	59
Szabó Á. Töhötöm Kulturális örökség, turizmusdiskurzusok és a ruralitás újratermelődése a Kis-Küküllő mentén	77
Markó Bálint – Szabó Á. Töhötöm – Kovács Zsolt – Molnár-Kovács Zsolt – Szalma Anna-Mária – Makkai Júlia Anna Kultúra, természet, örökség: a kulturális és a természeti örökség kapcsolatának multidiszciplináris vizsgálata Délnyugat-Szilágyságban	101
Pozsony Ferenc Az erdélyi és a moldvai népballadák tára	131
Bali János A helyi értékek és a néprajz új szerepvállalása? Avagy, egy közismert kutatás revitalizációja Átányban	149
Kinda István Kőfaragók, sírkövek, jelképek Havadtón a 19. században	169

Nagy Zsolt	207
Gyümölcsészeti értékek Belső-Erdély és Partium helyi fejlesztési stratégiáiban	207
Simon András	
Újabb források és értelmezési lehetőségek a szőlő- és borkultúra történeti-néprajzi kutatásában	229
Szabó Lilla	
„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken	255
Sándor Cecília	
Szellemi örökség és mindennapi gyakorlat. Rituális szövegmondások és hiedelemcselekvések a csíkszentsimoniak életében	275
Tatár Erzsébet-Tímea	
A közösségépítés narratív technikái az <i>Erdélyi Magyar Lányok</i> ifjúsági folyóirat <i>Aranyszálak</i> rovatában	303
Rezumat	
Valoare și comunitate. Rolul tradiției și a patrimoniului în registrele locale în schimbare	337
Abstract	
Value and Community. The Role of Tradition and Heritage within Changing Local Registers	339
Szerzőink	341

ELŐSZÓ

Minden közösségnek meg kell teremtenie a maga múltját, fel kell építenie önmagát. Ez a múlt korszakonként változó képet mutat, más-más célokat szolgál, más-más helyzetekben jelenik meg, egyszóval korszakonként megtörténik a múlt újraértelmezése. Az pedig, hogy a múltból mit veszünk birtokba, ezt hogyan vesszük használatba, miként tekintünk rá és minek nevezzük (hagyomány, örökség, érték), következményekkel jár mind a birtokba vétel/használat folyamata, mind pedig a birtokba vett javak szempontjából.

A népi kultúra felfedezése óta szintén számos megközelítésben került felhasználásra. A 19. század közepétől egészen a 20. század első felének végéig a népi kultúrára mint *hagyományra* tekintettek, mely a múltban gyökerezik ugyan, de a jelenből táplálkozik, a jelenben fejt ki normatív hatását. Mikor ez a hagyomány elvesztette kapcsolatát a mindennapok megszervezésével, akkor kezdték olyan hagyományként látni, melyet ápolni, őrizni kell.

Az 1970-es évektől kezdtek a népi kultúrára örökségként tekinteni. Először Nyugat-Európában, majd a 20. század végére nálunk is egyre több szó esett az örökségvédelemről szóló diskurzusban a népiről is, elsősorban a népi építészet emlékei és a népszokások kapcsán. Ez a diskurzus a 21. század első évtizedének végére, a globalizáció és az információs és kommunikációs technológiák mindennapjainkba való beépülésével kapcsolatos elemzések megszorodását, valamint az ezek mentén létrejött társadalmi környezetek és kulturális (de posztkulturálisként is emlegetik) minták kritikájával szorosan összekapcsolódva újra felfedezésre került, mondhatni máig reneszánszát éli.

Ennek az örökségpolitikának és örökségdiskurzusnak egy oldalhajtásaként jelent meg a magyar közéletben az a mozgalom, mely a helyi és nemzeti értékek összegyűjtését hirdette meg fő célkitűzéseként. Hogy az értékgyűjtés és értékörzés mekkora téttel bír a magyar politikai közéletben, azt mi sem

bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy működéséről – ahogy egyébként az örökséghasználatról is – törvény rendelkezik. Ám míg az előbbi az örökség védelmének szigorú szabályrendszerét adja, addig ez utóbbit „puha” törvényként szokták emlegetni, mely az értékek kiválasztását és az értékőrzés illetve megjelenítés és használat mikéntjét illető döntések jelentős részét a helyi közösségekhez utalja vissza. A mozgalom elindító és felügyelői a népi kultúra egyes elemeit értékként mutatják fel.

Ebben a szerkezetben a népi kultúra megőrzése részvételen alapuló megőrzést jelent, ami egyszerre tartalmazza a néphagyomány átadásának és átalakításának mozzanatát. Más szóval a népi kultúra egyes elemeit úgy veszi használatba, hogy közben át is alakítja azokat. Ezzel indokolható, hogy az értékfeltáró mozgalomnak erdélyi beindítása apropóján szükségesnek ítéltük az (erdélyi) magyar népi kultúra kutatásának és örökségesítésének az utóbbi évtizedben lezajlott folyamatainak, illetve az értékfeltáró mozgalomnak és ennek a helyi társadalomra és magára a népi kultúrára tett hatásainak a néprajztudomány eszköztárával és fogalmi rendszerével történő vizsgálatát.

Kötetünk az Erdélyi Értéktár és az értékgyűjtő mozgalom beindítását és népszerűsítését célzó projekt keretében szervezett két konferencia előadásainak anyagából közöl válogatást. Az első konferenciára 2015. augusztus 18-án Kolozsváron, a Kriza János Néprajzi Társaság székházában, az Erdélyi Értéktár létrehozását célzó projektindító rendezvényeként került sor Örökség és megjelenítés. *Patrimonizáció, vizualizáció és mindennapi használat* címmel, a második pedig 2015 október 9–10. között, Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeummal partnerségben zajlott *Érték és közösség. Új utak és kihívások az erdélyi értékutatásban – a KJNT vándorkonferenciája* címmel. Mindkét rendezvény a helyi és regionális néprajzi értékekre irányítottá rá a figyelmet. Az előadók a néprajzi értékek feltárásának, dokumentálásának, adatbázisba (értéktárakba) történő rendezésének, valamint az értékeknek a helyi közösségek mindennapjaiba történő beépítésének a hosszú (a múltban és a jelenben egyaránt zajló) folyamatait vizsgálták. Aranyosszéki, kalotaszegi, marosszéki és háromszéki néprajzi kutatások és értékfeltáró kezdeményezések valamint megvalósítások kerültek bemutatásra.

A kötetbe válogatott tanulmányok három nagyobb tömbbe csoportosíthatók. A két bevezető tanulmány a hungarikum mozgalom néprajzi megközelítését, elméleti beágyazást próbálja meg elvégezni. A tanulmányok másik része egy-egy részterületen, épp zajló, vagy az elmúlt évtizedekben végzett örökségfelmérések eredményeit veszik számba. A kötet második felében található tanulmányok pedig konkrét esetelemzéseket tartalmaznak.

A kötetbe található tanulmányok egymás mellé sorolása a leltározás szándékát is magába rejti, hiszen meggyőződésünk, hogy ahhoz, hogy az erdélyi néprajzi értékeket bármilyen értékfeltáró, örökségesítő folyamatba lehessen integrálni elengedhetetlen számba venni azokat, amelyeket már tanulmányoztak és feltártak, leírtak és értelmeztek – azaz elhelyeztek valamilyen értelmezési horizontba –, és bevittek a tudományos/nyilvános diskurzusba.

A szerkesztők

REZUMAT

VALOARE ȘI COMUNITATE. ROLUL TRADIȚIEI ȘI A PATRIMONIULUI ÎN REGISTRELE LOCALE ÎN SCHIMBARE

Volumul de față prezintă o selecție din materialul a două conferințe organizate în cadrul proiectului privind lansarea și popularizarea Tezaurului Valorilor Transilvănene, respectiv a mișcării de culegere a valorilor locale. Prima conferință, intitulată *Patrimoniu și reprezentare. Patrimonizare, vizualizare și utilizare cotidiană*, a avut loc la 18 august 2015, în Cluj-Napoca, la sediul Asociației Etnografice Kriza János, și s-a dorit a fi un eveniment de lansare a proiectului Tezaurului Valorilor Transilvănene. A doua conferință s-a desfășurat între 9 și 10 octombrie 2015 la Sfântu Gheorghe, fiind organizată în parteneriat cu Muzeul Național Secuiesc, și a purtat denumirea de *Valoare și comunitate. Noi căi și provocări în cercetarea valorilor transilvănene – conferința itinerantă a AEKJ*. Ambele evenimente au atras atenția asupra valorilor etnografice locale și regionale. Participanții au cercetat procesele de explorare, documentare și arhivare a valorilor etnografice, respectiv procesul îndelungat de integrare a valorilor în viața de zi cu zi a comunităților locale (ce se desfășoară atât în trecut, cât și în prezent). Au fost

prezentate cercetări etnografice, respectiv inițiative și realizări de explorare a valorilor din regiunile Arieșului, Călatei, Mureșului și Trei Scaune.

Studiile cuprinse în acest volum se pot grupa în trei blocuri tematice majore. Cele două studii introductive urmăresc o abordare etnografică și o implementare teoretică a mișcării „hungaricum”. O altă parte a scrierilor prezintă rezultatele evaluărilor patrimoniale dintr-un segment sau altul din ultimele decenii sau aflate sub desfășurare. În a doua parte a volumului regăsim scrierile care se ocupă de studii de caz concrete.

Expunerea unul lângă altul a studiilor volumului ascunde și intenția de inventariere, căci convingerea noastră este că pentru a putea integra valorile etnografice transilvănene în orișicare proces de explorare și patrimonizare, este obligatorie inventarierea acelor, care fuseseră deja cercetate, descoperite, descrise și interpretate, deci incluse într-un orizont interpretativ anume, drept urmare încadrate în discursul științific/public.

ABSTRACT

VALUE AND COMMUNITY. THE ROLE OF TRADITION AND HERITAGE WITHIN CHANGING LOCAL REGISTERS

Our volume offers a selection of the material of the two conferences organized within the project aiming the launching and popularization of the Transylvanian Values' Collection and of the movement regarding the collecting of values. The first conference, entitled *Heritage and Presentation. Patrimony, Visualisation and Everyday Use*, was held in Cluj-Napoca, at the centre of Kriza János Ethnographic Society, on the 18th of August 2015, being the set off for the project regarding the launching of the Transylvanian Values' Collection. The second one, bearing the title *Value and Community. New Ways and Challenges in the Research of Transylvanian Values – the Regional Conference of KJES*, was held on the 9–10th of October 2015 in Sfântu Gheorghe, in partnership with the Szekler National Museum. Both events focused on the local and regional ethnographic values. The participants analysed the processes of revealing, documenting, and archiving of the ethnographic values, respectively the longer process of integrating these values into the everyday life of local communities (a process taking place both in past and present). Ethnographic researches and initiatives, respectively results from the Arieş, Călata, Mureş, and Trei Scaune regions were presented.

The studies included in this volume can be grouped into three major blocks. The two introductory writings attempt to outline the ethnographic approach and theoretical embedment of the so-called “Hungaricum”-movement. Another group of studies line up the surveys on heritage, carried out on different fields in the last few decades or at present. The second part of the volume includes particular case studies.

The lining up of the studies of the volume hides also the intention of inventory, as we are convinced that in order to integrate Transylvanian ethnographic values into any kind of revealing or patrimony process, it is necessary to check all those, which have already been analysed, revealed, described and interpreted, thus placed into some kind of interpretational horizon, and entered the scientific/public discourse.

SZERZŐINK

Bali János – Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, igazgatóhelyettes
janos.bali@nski.gov.hu

Furu Árpád – Transylvania Trust, Kolozsvár, programfelelős
frrpd2@yahoo.com

Jakab Albert Zsolt – a KJNT elnöke; Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, kutató
jalbertzsolt@yahoo.com

Kinda István – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, főmuzeológus
kinda_istvan@yahoo.com

Kovács Zsolt – BBTE Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történelmi Intézet, Kolozsvár, adjunktus
gykzsolt@yahoo.com

Makkai Júlia Anna – BBTE Kommunikáció és PR iroda, Kolozsvár, kommunikációs munkatárs, Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola, doktorandusz
julia.makkai@ubbeluj.ro

Markó Bálint – BBTE Biológia és Geológia Kar, Magyar Biológiai és Ökológiai Intézet, Kolozsvár, intézetigazgató
balintm@gmail.com

Molnár-Kovács Zsolt – BBTE Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történelmi Intézet, Kolozsvár, docens
molnar_kovacs_zs@yahoo.com

Nagy Zsolt – a Sapientia EMTE, Marosvásárhely, kertészmérnök hallgató
nagyccszolt@yahoo.com

Paládi-Kovács Attila – néprajzkutató, akadémikus

Pozsony Ferenc – BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, akadémikus, egyetemi professzor
pozsonyferenc@yahoo.com

Sándor Cecília – BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, magiszteri hallgató
ceciliasandor@yahoo.com

Simon András – SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, tanszékvezető
asimon@hung.u-szeged.hu

Szabó Á. Töhötöm – BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, adjunktus
szabo.tohotom@lett.ubbcluj.ro

Szabó Lilla – Debreceni Egyetem Doktori Iskolája, doktorandusz
szalilla@gmail.com

Szalma Anna-Mária – Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet, Kolozsvár, irodavezető
szalma.anna@kmei.ro

Tatár Erzsébet-Tímea – a KJNT munkatársa; BBTE Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola, Kolozsvár, doktorandusz
erzsebet.tatar@gmail.com

Vajda András – a KJNT alelnöke; Sapientia EMTE, Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék, Marosvásárhely, adjunktus
vajdandras@yahoo.com